

วารสารพุทธศิลปกรรม
JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

01

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2564 |
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วิหารไถลื้อในล้านนา

Vihara of Tai Lue in Lanna

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

Sirisak Apisakmontree

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai

ธนิกันต์ วรธรรมานนท์

Tanikan Warathammanon

ภัณฑารักษ์ชำนาญการ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่
Expert curator, Head of the Chiang Saen National Museum
Corresponding Author, Email: sak_api@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ 1) วิเคราะห์แบบแผนทางสถาปัตยกรรมวิหารไถลื้อ 2) วิเคราะห์ลักษณะทางศิลปกรรมวิหารไถลื้อ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) วิหารทั้ง 10 หลังที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 มีแบบแผนทางสถาปัตยกรรมเป็นวิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทั้งที่ย่อเก็จด้านหน้าและไม่ย่อเก็จ ฐานชุกชีห้องก่อหน้าวิหารมีการก่ออิฐถือปูนเป็นผนังด้านหลัง มีความสัมพันธ์กับวิหารที่มีหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกโดยรอบ ส่วนวิหารที่มีฐานชุกชีในห้องท้ายวิหารมีความสัมพันธ์กับวิหารที่มีหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกด้านข้าง ข้างพระประธานเป็นเครื่องสูงที่ได้รับอิทธิพลจากล้านนา ด้านหน้าเป็นสัตตภัณฑ์แบบชั้นบันได ด้านทิศใต้เป็นธรรมมาสน์แบบปากกระบานและอาสนะสงฆ์ 2) ลักษณะทางศิลปกรรมของวิหารไถลื้อ สำหรับหน้าบันพบทั้งที่มีลักษณะเป็นกรอบช่องลูกฟักแบบล้านนา ประดับลวดลายแบบรัตนโกสินทร์และลายพื้นเมือง ซ่อฟ้ามีทั้งที่เป็นรูปนาค หงส์ และนกหัสดีลิงค์ คันทวยเป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยมคางหมูภายในแกะสลักลวดลาย ฝีมือช่างพื้นถิ่น และคันทวยรูปนาคอย่างคันทวยภาคกลาง ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังพบภาพอดีตพุทธเจ้า พุทธประวัติ พระมาลัย และชาดก

คำสำคัญ: วิหาร ไตลื้อ ล้านนา

Abstract

This article is a part of the research “The Ethnic Tai Vihara in Lanna: Creating new routes and style of tourism” that the Department of Cultural Promotion, The Ministry of culture was supported the budget in 2020. The purposes of this research are to analyze the pattern of architectural styles and the art style of Vihara of Tai Lue. The researcher study by ten of Tai Lue Vihara in Phayao Province and Nan Province. The results are as follows: All of ten Tai Lue Vihara was built in 24th – 25th century. The building plan had built on a rectangular enclosed by bricks, the last room of Vihara, there are the pedestal made of bricks and stucco for enshrining the Buddha image. The room of Vihara had related with the tiered – roof’s plan, it’s the characteristic of Tai Lue Vihara style. The wood painting regalia in local Lan Na art style are place beside of the Buddha image. In the front, there are the seven stairs of candleholder represents the typical Tai Lue style. The pulpit and asana are in southern, the wooden pulpit that haven’t a top and the upper is wider than the lower and the seven stairs of candleholder represents the typical Tai Lue art style. The decoration of the gables represents of Lan Na art style and, Rattanakosin art style and local art style also. The finial is a stylized bird, naga and hamsa, the wood corbel in trapezoid shape decorated with local art design like deva, flowers, monkey, singha, naga and naga in Rattanakosin art style. Mural painting depicts the former Buddha, the life of Buddha, Jataka and Phra Malai story.

Keywords: Vihara, Tai Lue, Lan Na

บทนำ

ไตลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลไต-กะได (Tai-Kadai Language Family) (สถาบันวิจัยสังคม. 2551: 2) มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีเมืองหลวง คือ เมืองเชียงรุ่ง หรือเชียงรุ้ง ก่อนจะมีการเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้ (วสันต์ ปัญญาแก้ว. 2555: 43) ปัจจุบันพบชาวไตลื้ออาศัยอยู่ในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (เกษฎาวัลย์ ต้นริยงค์. 2556: 13) สำหรับในประเทศไทย พบชาวไตลื้ออาศัยอยู่ในล้านนา โดยพบมากในจังหวัดน่านและจังหวัดพะเยา (อุทิศ ปฐมของ, 2537: 12)

กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อในล้านนานับถือพระพุทธศาสนา พวกเขาได้สร้างวัดตามแบบวัฒนธรรมไตลื้อที่ต่างออกไปจากวัดชาวล้านนา (ไทยวน) หรือวัดชาวไตใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในล้านนา โดยศาสนสถานสำคัญอย่างหนึ่งภายในวัด คือ วิหาร มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมการสร้างสรรคงานช่างชาวไตลื้อ เนื่องจากถูกสร้างขึ้นตามคติทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่าวิหารเป็นสถานที่ประทับของพระศาสดา ทำให้วิหารแต่ละหลังถูกสร้างสรรคให้เป็นสถานที่อันงดงามมีความวิเศษเป็นที่สุด พร้อมทั้งยังได้ตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมประเภทต่างๆ อย่างวิจิตรพิสดาร ให้สมกับการเป็นสถานที่ประทับแห่งพระพุทธองค์ ทั้งยังต้องมั่นคงแข็งแรง เพื่อให้ตั้งอยู่ได้นานตราบถึง พ.ศ. 5000 อันเป็นเวลาสิ้นสุดศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ วิหารจึงเป็นแหล่งรวมงานฝีมือช่างของชาวไตลื้อ แต่วิหารเหล่านี้จะมีแบบแผนทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมอย่างไร จะได้อธิบายไว้ในบทความนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แบบแผนทางสถาปัตยกรรมวิหารไตลื้อ
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางศิลปกรรมวิหารไตลื้อ

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. สรรวจเอกสารเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวไตลื้อจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อใช้กำหนดพื้นที่ของกลุ่มประชากร โดยพบว่าพื้นที่ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของชาว

ไถลื้อในล้านนาจำนวนมาก ได้แก่ อำเภอเชียงใหม่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และอำเภอ เชียงกลาง อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

2. สํารวจข้อมูลวิหารไถลื้อในเอกสารงานวิจัย โดยกำหนดให้เป็นวิหารที่รู้จัก กันในสังคมปัจจุบัน เช่น อาจเป็นวิหารไถลื้อที่ได้รับการขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร หรือ ได้รับรางวัลจากสถาบันต่างๆ หรือมีการเผยแพร่ทางสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น เนื่องจากการ เป็นที่รู้จักของคนในสังคมย่อมหมายถึงการคัดเลือกโดยกลุ่มคนในสังคมระดับหนึ่ง

3. ลงพื้นที่สํารวจและเก็บข้อมูลวิหารไถลื้อจำนวน 20 หลัง ในพื้นที่จังหวัดน่าน และพะเยา ได้แก่ วิหารไถลื้อในจังหวัดน่าน 10 หลัง วิหารไถลื้อในจังหวัดพะเยา 10 หลัง การเก็บข้อมูลนั้น ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากบุคคลสำคัญในพื้นที่ซึ่งสามารถให้ข้อมูลที่นักวิจัย ต้องการได้ เช่น เจ้าอาวาส ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ปรากฏท้องถิ่น เป็นต้น โดยเลือกใช้วิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว เพื่อให้ได้ข้อมูลประวัติชุมชน ประวัติวัด และประเพณีสำคัญ ของวัด เป็นต้น ก่อนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลในเอกสารทางราชการ

4. คัดเลือกวิหารไถลื้อที่โดดเด่นจำนวน 10 หลัง โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

4.1 เป็นวิหารที่มีสภาพสมบูรณ์ ไม่พังทลาย

4.2 ยังเป็นวิหารที่มีการใช้งานอยู่ไม่ร้าง

4.3 เป็นวิหารที่สะท้อนงานฝีมือของช่างไถลื้อ และตั้งอยู่ในชุมชนไถลื้อ หรือ มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ แม้วิหารที่สะท้อนงานฝีมือได้ แต่ไม่อยู่ใน ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับไถลื้อก็ไม่เลือก

4.4 สามารถแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของวิหารไถลื้อได้

4.5 เป็นวิหารที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน

4.6 มีความพร้อมสำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทั้งนี้วิหารไถลื้อที่คัดเลือกทั้ง 10 หลัง ได้แก่ วิหารในจังหวัดน่าน 6 หลัง มีวิหาร วัดหนองแดง วิหารวัดพระธาตุเป้งสกัต (เป้งสกัต) วิหารวัดหนองบัว วิหารวัดดอนมูล วิหาร วัดต้นแหลง และวิหารวัดร่องแง และวิหารในจังหวัดพะเยา 4 หลัง มีวิหารวัดแสนเมืองมา วิหารวัดพระแก้ว วิหารวัดท่าฟ้าใต้ และวิหารวัดท่าฟ้าเหนือ

5. นำวิหารทั้ง 10 หลัง มาวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ผลการวิจัย

วิหารไถลื้อทั้ง 10 หลังที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีอายุการสร้างอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25สามารถจำแนกได้ดังนี้ พุทธศตวรรษที่ 24 ได้แก่ วัดหนองแดง ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ได้แก่ วัดพระธาตุเป็งสกัต วัดหนองบัว วัดพระแก้ว วัดท่าฟ้าใต้ และวัดดอนมูล กลางพุทธศตวรรษที่ 25 ได้แก่ วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าเหนือ และปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ได้แก่ วัดต้นแหลง และวัดร้องแง

1. แบบแผนทางสถาปัตยกรรมวิหารไถลื้อ

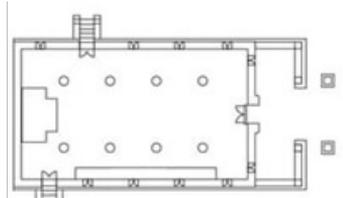
1.1 ผังวิหาร

วิหารไถลื้อทั้ง 10 หลัง เป็นวิหารทึบ สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ย่อเก็จ กับ 2) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าย่อเก็จด้านหน้า

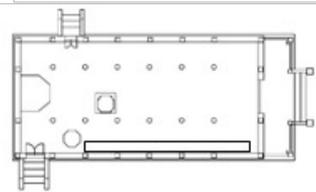
1) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่ย่อเก็จ สามารถแบ่งรูปแบบย่อยได้เป็น

1.1) ด้านหน้าเป็นโถง ได้แก่ วิหารวัดเป็งสกัต วิหารวัดพระแก้ว วิหารวัดแสนเมืองมา วิหารวัดวัดร้องแง โดยลักษณะโถงด้านหน้ายังสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ก. โถงด้านหน้าเป็นพื้นที่ว่างหน้าประตูทางเข้าวิหาร ได้แก่ วิหารวัดเป็งสกัต และวิหารวัดร้องแง โดยเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหลังคา พบว่าหลังคาโถงด้านหน้าสร้างต่อเนื่องมาจากตัวอาคาร ไม่ได้แยกโครงสร้างออกจากกัน

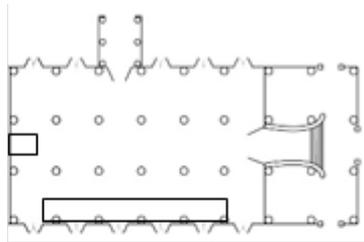

ภาพที่ 1 มังวิหารวัดเป็งสกัต ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

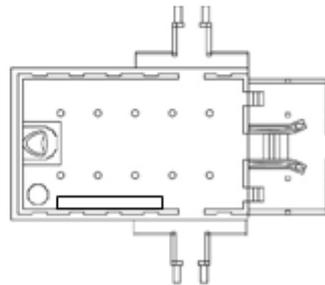

ภาพที่ 2 มังวิหารวัดร้องแงภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ข. โถงด้านหน้าเป็นบันไดทางขึ้นวิหาร ได้แก่ วิหารวัดพระแก้ว และ วิหารวัดแสนเมืองมา โดยเมื่อพิจารณาโครงสร้างหลังคา พบว่าหลังคาส่วนโถงได้แยกออกจากตัวอาคารหลักโดยลดระดับลงมาจากหลังคาตัวอาคาร ด้วยเหตุนี้วิหารวัดพระแก้วและ วิหารวัดแสนเมืองมาจึงอาจเป็นวิหารที่บิในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ไม่ย่อเก็จ และไม่มีโถงด้านหน้ามาก่อนก็ได้ ต่อมาจึงได้สร้างหลังคาคลุมบันไดทางขึ้นด้านหน้าในลักษณะโถง ทั้งยังพบที่วิหารวัดหย่วนซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนไตลื้อ

ภาพที่ 3 ผังวิหารวัดพระแก้ว ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 4 ผังวิหารวัดแสนเมืองมา ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

จากการวิเคราะห์พบว่า ลักษณะวิหารที่บิในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่ย่อเก็จ มีมุขโถงด้านหน้า จำนวน 5 หลังข้างต้น คือ วิหารวัดเป็งสกัต วิหารวัดพระแก้ว วิหารวัดแสนเมืองมา วิหารวัดวัดร่องแง และวิหารวัดหย่วน มีลักษณะร่วมกัน ดังนี้

(1) โครงสร้างหลังคาวิหารเป็นจั่วในตอนกลาง ต่อหลังคาปีกนกด้านข้าง ใช้เสาคู่ในซึ่งเดิมเป็นเสาไม้กลม แต่ปัจจุบันอาจเปลี่ยนเป็นเสาก่ออิฐทรงกลมหรือสี่เหลี่ยม ใช้น้ำหนักหลังคาจั่ว และเสาคู่นอกที่เป็นเสาก่ออิฐร่วมกับผนังที่ก่อไว้ระหว่างเสารับน้ำหนักหลังคาปีกนกที่คลุมลงมาต่ำ

(2) มีประตูทางเข้าวิหารมากกว่า 1 ประตู ได้แก่ ประตูทางเข้าหลัก

ในตอนกลางด้านหน้าทางทิศตะวันออก ประตูทางทิศเหนือ และประตูทางทิศใต้

(3) ฐานชุกชีประดิษฐานพระประธาน ตั้งอยู่ในห้องสุดท้ายติดผนังวิหาร อาสนะสงฆ์ก่ออิฐเป็นแท่นยาวตั้งอยู่ติดผนังทางทิศใต้

1.2) วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ย่อเก็จ ไม่มีโถงด้านหน้า ได้แก่ วิหารวัดท่าฟ้าใต้ วิหารวัดดอนมูล วิหารวัดท่าฟ้าเหนือ วิหารวัดต้นแหลง มีลักษณะร่วมกันดังนี้

ก. โครงสร้างหลังคาวิหารเป็นจั่ว ต่อหลังคาปีกนกรอบด้าน โดยใช้เสาคู่ในรับน้ำหนักหลังคาจั่วในตอนกลาง และใช้ผนังที่ก่อหน้ารับน้ำหนักหลังคาปีกนกทางด้านที่คลุมลงมาต่ำมาก โครงสร้างหลังคามองเห็นคอสองชัดเจน

ข. มีประตูทางเข้ามากกว่า 1 ประตู ได้แก่ ประตูหลักในตอนกลางทางทิศตะวันออก ประตูด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออก

ค. เดิมหน้าต่างมักมีขนาดเล็ก เพราะใช้ผนังรับน้ำหนัก หากหน้าต่างมีขนาดใหญ่ จะทำให้การรับน้ำหนักของผนังไม่ดีเท่าที่ควร

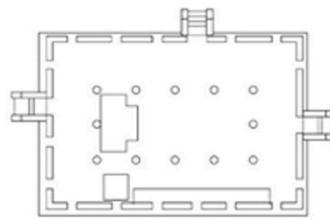
ง. ฐานชุกชีประดิษฐานพระประธาน ตั้งอยู่ในห้องก่อนห้องสุดท้าย 1 ห้อง ทั้งด้านหลังฐานชุกชีได้ก่อผนังสูงเป็นฉากด้านหลังพระประธาน ผนังด้านหลังนี้มีรูปทรงที่แตกต่างกัน พบเฉพาะในวิหารไต้ล้อ โดยฐานชุกชีวัดหนองแดงมีลักษณะเป็นฐานบัวที่ก่อผนังสูงด้านหลังพระประธาน แต่งเป็นรูปนาคเกี่ยว เรียกนาคบัลลังก์ ด้านหลังผนังที่ก่อสูงเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องพระมาลัย ฐานชุกชีวัดท่าฟ้าใต้มีลักษณะเป็นฐานบัวที่ก่อผนังสูงด้านหลังพระประธาน แต่งผนังเป็นวงโค้งครึ่งวงกลม ฐานชุกชีวัดดอนมูลมีลักษณะเป็นฐานบัวที่ก่อผนังสูงด้านหลังพระประธาน แต่งผนังเป็นบัวในโครงสร้างสามเหลี่ยม ฐานชุกชีวัดท่าฟ้าเหนือมีลักษณะเป็นฐานบัวที่ก่อผนังสูงด้านหลังพระประธานสูงไปจดช่อ เขียนภาพจิตรกรรมรูปต้นโพธิ์ และฐานชุกชีวัดต้นแหลงมีลักษณะเป็นฐานบัวที่ก่อผนังสูงด้านหลังพระประธาน ผนังเป็นสี่เหลี่ยมตัดมุมทั้งสองออก

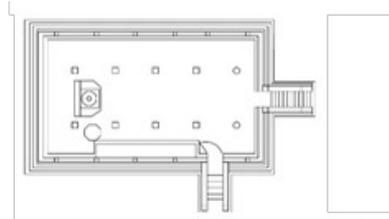
ภาพที่ 5 ฐานชุกชีวิหารวัดท่าฟ้าใต้

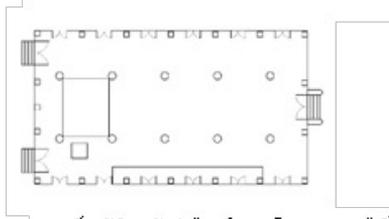
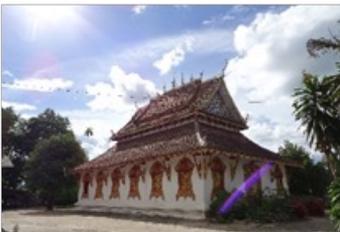
ภาพที่ 6 ฐานชุกชีวิหารวัดหนองแดง

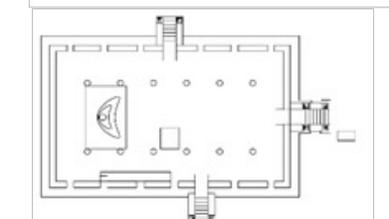
ภาพที่ 7 มังวิหารวัดท่าฟ้าใต้ ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 8 มังวิหารวัดดอนมูล ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 9 มังวิหารวัดท่าฟ้าเหนือ ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

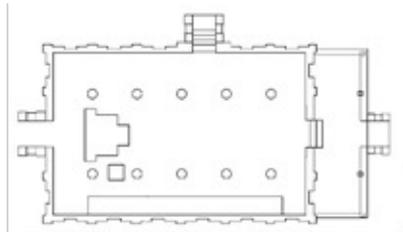
ภาพที่ 10 มังวิหารวัดสันแสง ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

2) วิหารที่บในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าย่อเก็จ ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง วิหารวัดหนองบัว

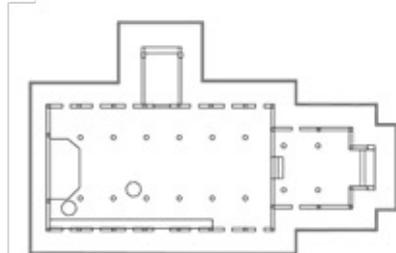
ลักษณะของวิหารทั้งสองหลังที่มีการย่อเก็จด้านหน้าในส่วนของมุขโถง พบว่าเป็นการต่อเติมในภายหลัง โดยหากตัดส่วนต่อเติมออกแล้ว ผังวิหารวัดหนองแดงจะมีลักษณะเหมือนผังวิหารที่บ ไม่มีมุขโถงด้านหน้า เช่นเดียวกับวิหารวัดท่าฟ้าใต้ วิหารวัดดอนมูล วิหารวัดท่าฟ้าเหนือ วิหารวัดตัน แหลง ที่มีลักษณะร่วมกันคือ เป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยม หลังคาจั่วต่อปีกนกโดยรอบ มีฐานชุกชีพระประธานก่อนห้องสุดท้ายของวิหาร ฐานชุกชีมีผนังด้านหลัง

ส่วนผังวิหารวัดหนองบัวจะมีลักษณะเหมือนผังวิหารที่บ มีมุขโถงด้านหน้า ที่โถงด้านหน้าใช้เป็นพื้นที่ของบันไดทางขึ้น เช่นเดียวกับวิหารวัดแสนเมืองมา วิหารวัดวัดร่องแ่ง มีลักษณะร่วมกันคือ เป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาจั่วมีปีกนกด้านข้าง ฐานชุกชีตั้งอยู่ห้องสุดท้ายของวิหาร

ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชี ด้านข้างเป็นเครื่องสูง ด้านหน้าเป็นสัตตภัณฑ์ ด้านทิศใต้ประดิษฐานธรรมมาสน์ และอาสนะสงฆ์

ภาพที่ 11 ผังวิหารวัดหนองแดง ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 12 ผังวิหารวัดหนองบัว ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

1.2 รูปแบบหลังคา

จากการวิเคราะห์พบรูปแบบหลังคาวิหารได้ชื่อ 2 ลักษณะ ดังนี้

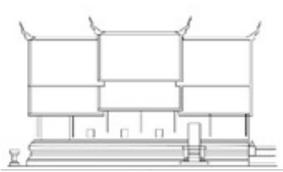
1) โครงสร้างหลักเป็นหลังคาจั่วในตอนกลาง ที่ต่อปีกนกด้านข้าง ได้แก่ วิหารวัดพระธาตุเป้งสกัด วิหารวัดหนองบัว วิหารวัดพระแก้ว วิหารวัดแสนเมืองมา และวิหารวัดร่องแง โดยมีการเรียงซ้อนกันของหลังคาจั่วดังนี้

ก. หลังคาจั่ว ซ้อนด้านหน้าและด้านหลังอย่างละ 1 ชั้น ได้แก่ วิหารวัดพระธาตุเป้งสกัด

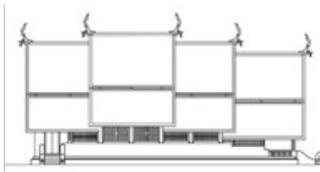
ข. หลังคาจั่ว ซ้อนด้านหน้า 2 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น ได้แก่ วิหารวัดแสนเมืองมา วัดร่องแง

ค. หลังคาจั่ว ซ้อนด้านหน้า 3 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น ได้แก่ วิหารวัดหนองบัว

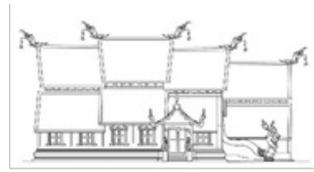
ง. หลังคาจั่ว ซ้อนด้านหน้า 1 ชั้น ได้แก่ วิหารวัดพระแก้ว

ภาพที่ 13 มังวิหารวัดพระธาตุเป้งสกัด
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

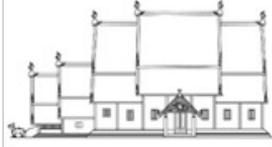
ภาพที่ 14 มังวิหารวัดร่องแง
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 15 มังวิหารวัดแสนเมืองมา
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 16 มังวิหารวัดพระแก้ว
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

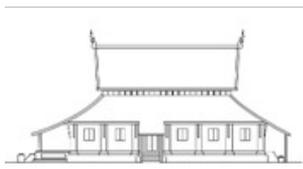
ภาพที่ 17 มังวิหารวัดหนองบัว
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

โครงสร้างหลังคาแบบจั่ว ซ้อนด้านหน้า 1 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น เป็นแบบมาตรฐานของวิหารไต้ลื้อในลักษณะนี้ เพราะการซ้อนเพิ่มด้านหน้าเป็น 2 ชั้น หรือ 3 ชั้น เป็นการสร้างครอบส่วนของบันไดทางขึ้นในภายหลัง เช่น วิหารวัดร่องแกว วัดแสนเมืองมา วัดหนองบัว ส่วนโครงสร้างหลังคาแบบจั่วผืนเดียวอย่างวิหารวัดพระแก้ว ก็เป็นรูปแบบมาตรฐานของวิหารไต้ลื้ออีกแบบหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้เพิ่มการซ้อนชั้นของหลังคาในส่วนหน้าวิหารเพื่อคลุมบันไดทางขึ้นเช่นกัน

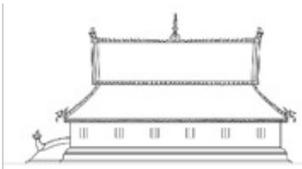
2) โครงสร้างหลังคาแบบจั่วในตอนกลาง มีหลังคาปีกนกโดยรอบ มองเห็นคอสองชัดเจน ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง วิหารวัดท่าฟ้าใต้ วิหารวัดดอนมูล วิหารวัดท่าฟ้าเหนือ วิหารวัดต้นแหลง ลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคาจั่วในตอนกลาง มี 2 ลักษณะ ได้แก่

ก. มีหลังคาจั่วผืนใหญ่ผืนเดียว ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง วิหารวัดดอนมูล
ข. มีการยกหลังคาจั่วขนาดเล็กในตอนกลางของผืนหลังคาจั่วผืนใหญ่ที่อยู่ด้านล่าง เช่น วิหารวัดท่าฟ้าเหนือ วิหารวัดท่าฟ้าใต้

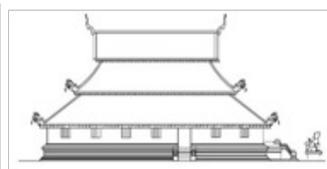
นอกจากการซ้อนชั้นของหลังคาจั่วแล้ว ยังมีการซ้อนชั้นของหลักคาปีกนกโดยรอบ เช่นวิหารวัดต้นแหลง ที่ซ้อนชั้นหลังคาปีกนก 2 ชั้น ทำให้หลังคามีความสูงกว่าปกติ

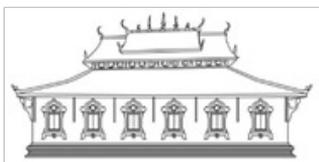
ภาพที่ 18 มังวิหารวัดหนองแดง
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

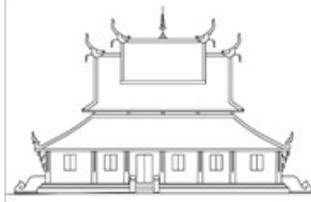
ภาพที่ 19 มังวิหารวัดดอนมูล
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 20 มังวิหารวัดต้นแหลง
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 21 มังวิหารวัดท่าฟ้าเหนือ
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 22 มังวิหารวัดท่าฟ้าใต้
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

2. ลักษณะศิลปกรรมวิหารใต้ถุน

2.1 หน้าบัน มี 5 ลักษณะ

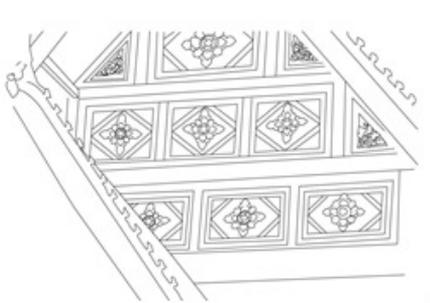
1) ใต้ไม้ทึบแต่งเป็นกรอบช่องลูกฟัก ได้แก่ หน้าบันวิหารวัดหนองแดง หน้าบันวิหารวัดพระธาตุเป้งสกัด หน้าบันวิหารวัดหนองบัว หน้าบันวิหารวัดแสนเมืองมา และหน้าบันวิหารวัดดอนมูล แต่ละช่องของกรอบช่องลูกฟักมักประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปดอกกลอย และมักประดับกระจกเงาในตอนกลาง มีลักษณะเช่นเดียวกับหน้าบันล้านนาที่พบมาก่อนในพุทธศตวรรษที่ 21

2) ใต้ไม้ทึบแต่งเป็นลายเครือเถา ได้แก่ หน้าบันโถงด้านหน้าวิหารวัดหนองบัว หน้าบันวิหารวัดท่าฟ้าใต้ และเป็นปูนปั้นลายเครือเถา ได้แก่ หน้าบันวิหารวัดท่าฟ้าเหนือ ลักษณะลายเครือเถาที่มีการเว้นช่องไฟให้ห่างมากและตัวลายมีขนาดไม่ใหญ่นัก เป็นลักษณะของลายเครือเถาแบบพื้นเมือง

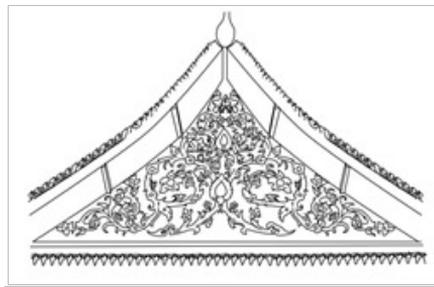
3) ใต้ไม้ทึบแต่งเป็นลายช้างเอราวัณ ล้อมรอบพันธุ์พฤกษา ได้แก่ หน้าบันวิหารวัดพระแก้ว ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์

4) ใต้ไม้ทึบแต่งเป็นลายเทพนมครึ่งองค์ ล้อมรอบพันธุ์พฤกษา ได้แก่ หน้าบันโถงด้านหน้าวิหารวัดแสนเมืองมา และหน้าบันวิหารวัดร่องแง ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ ในปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ที่มีต้นแบบจากลวดลายไทยของพระเทวานัมมมิตร

5) ใต้ไม้ทึบแต่งเป็นลายแสงตะวัน ได้แก่ หน้าบันวิหารวัดต้นแหลง ลักษณะเป็นหน้าบันแบบพื้นเมืองซึ่งพบในภาคอีสานด้วย

ภาพที่ 23 หน้าบันแต่งเป็นกรอบช่องลูกฟัก วิหารวัดหนองบัว
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

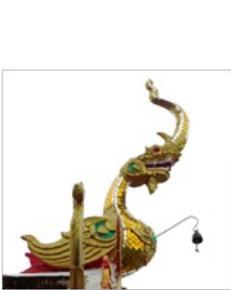
ภาพที่ 24 หน้าบันแต่งเป็นลายเครือเถา วิหารวัดท่าฟ้าเหนือ
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

2.2 ซ่อฟ้า มี 3 ลักษณะ

1) ซ่อฟ้าขนาด มักพบเป็นรูปนาคที่มีปีก อ้าปาก มีเขี้ยว เช่น ซ่อฟ้าวัดพระแก้ว เป็นนาคมีหงอนที่คดโค้งไปมา ซ่อฟ้าวัดดอนมูลที่มีหงอนเป็นแท่นปลายแหลมโค้งไปด้านหลังเล็กน้อย นอกจากนี้ยังพบซ่อฟ้าในลักษณะเค้าโครงนาคที่ปากนาคงุ้มลง เช่น ซ่อฟ้าขนาดวัดร่องแง วัดพระธาตุเบ็งสกัด เป็นต้น ซ่อฟ้าขนาดในเค้าโครงนาคที่โดดเด่นเป็นการลดรูปให้เหลือเพียงวงโค้งที่ซ้อนกัน 2 วงโค้ง วงโค้งหนึ่งม้วนลงเป็นหัวนาค อีกวงโค้งหนึ่งม้วนขึ้นแยกออกจากหัวนาคเป็นหงอน ได้แก่ ซ่อฟ้าอุโบสถวัดบ้านนาหาย เป็นต้น

2) ซ่อฟ้าหงส์ พบที่ซ่อฟ้าวัดท่าฟ้าใต้ วัดท่าฟ้าเหนือ วัดแสนเมืองมา เป็นต้น ลักษณะเป็นหงส์มีปีก ไม่อ้าปาก มีเขี้ยวเหมือนนาค หงอนมีทั้งที่โค้งไปด้านหลังอย่างหงส์วัดท่าฟ้าเหนือ ท่าฟ้าใต้ เขยียดตรงสะบัดปลาย และคดโค้งอย่างซ่อฟ้าวัดแสนเมืองมา หงส์ซ่อฟ้าที่วัดหนองบัว มีลักษณะพิเศษที่ปากทำเป็นปากนก และหงอนเขยียดตรงสะบัดปลาย

3) ซ่อฟ้านกหัสติลิงค์ พบที่วิหารวัดหนองแดง ลักษณะตัวเป็นหงส์มีหัวและวงของข้าง ในปัจจุบันมีการสร้างซ่อฟ้านกหัสติลิงค์ที่วัดใหม่ท่ากลอง หรือวัดท่ากลองสุวรรณภรี จังหวัดพะเยา ใน พ.ศ. 2559 ลักษณะเช่นเดียวกับซ่อฟ้าวัดหนองแดง นอกจากนี้ยังพบที่วัดหนองบัวเช่นกัน ทั้งนี้กหัสติลิงค์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ มีขนาดใหญ่ มีฤทธิ์มาก มีกำลังเทียบเท่าช้าง 5 เชือก ส่วนศิระจะมีงอยปากอย่างงวงช้าง ในล้านนาเชื่อว่า เป็นสัตว์ที่จะคาบเอาสังขารร่างของผู้ตายที่มีบุญมากไปยังสวรรค์ (พระมหาวิโรจน์ อคฺคธมฺโม, 2554: 34)

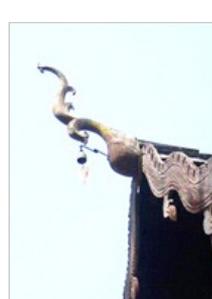
ภาพที่ 25 ซ่อฟ้าขนาดวัดพระแก้ว

ภาพที่ 26 ซ่อฟ้าขนาดวัดดอนมูล

ภาพที่ 27 ซ่อฟ้าขนาดวัดร่องแง

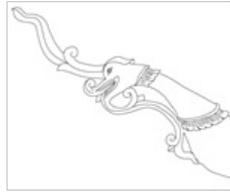
ภาพที่ 28 ซ่อฟ้าขนาดวัดนาหาย

ภาพที่ 29 ข้อฟ้าหงส์ วัดหนองบัว
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 30 ข้อฟ้าหงส์ วัดท่าฟ้าเหนือ

ภาพที่ 31 ข้อฟ้าหงส์ วัดแสนเมืองมา
ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 32 ข้อฟ้าหงส์ วัด
หนองแดง ภาพโดย จตุพร แก้วนิ่ม

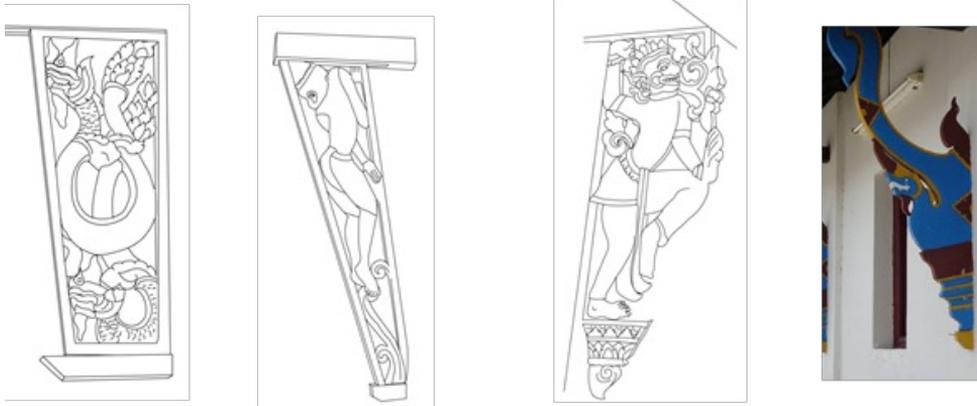
2.3 คันทวย มี 2 ลักษณะ

1) คำโครงคันทวยเป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยมคางหมู ที่ด้านบนกว้างกว่าด้านล่าง ภายในเป็นไม้แกะสลักลายเครือดอก ลายกนก หนุมาน ลิง นาค เทวดา สิงห์ เป็นต้น ฝีมือช่างพื้นเมือง ได้แก่ คันทวยวิหารวัดหนองแดง วัดพระแก้ว วัดแสนเมืองมา และวัดร่องแง

คันทวยวัดหนองแดงมีทั้งลายหนุมานและลิง แยกกันด้วยเครื่องประดับ โดยหนุมานจะสวมสร้อยสังวาล แต่หากเป็นลิงทั่วไปจะไม่สวมสร้อย ทั้งหนุมานและลิงเขียนริมฝีปาก มองเห็นเขี้ยว และนุ่งโจงกระเบน สำหรับหนุมานที่คันทวยวัดร่องแง จะสวมมงกุฎ เขียนริมฝีปาก สวมเสื้อกางเกง ทาตัวด้วยสีขาว คันทวยวัดแสนเมืองมาที่เป็นไม้แกะสลักรูปหนุมานจะเขียนริมฝีปาก แต่งลวดลายที่หาง และเข็มขัดรัดโจงกระเบน ส่วนคันทวยที่เป็นลิงของวัดแสนเมืองมา จะนุ่งโจงกระเบน แต่ไม่ตกแต่งลวดลายใด แสดงอากัปกิริยาต่างๆ สำหรับหนุมานนั้นเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ หรือเรื่องลังกาสิบโห (ลังกาสิบหัว) ของชาวจีนไต้ลื้อ

คันทวยนาครที่วัดแสนเมืองมาเป็นรูปนาครขดเลื้อยอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมคางหมู คันทวยนาครวัดหนองแดงมีหงอนและเขี้ยว ทั้งยังปรากฏคันทวยรูปงูที่วัดแสนเมืองมาด้วยเช่นกัน

2) คันทวยที่มีลักษณะเป็นคำโครงรูปนาครอย่างคันทวยภาคกลาง ได้แก่ คันทวยวิหารวัดพระธาตุเป็งสีกัด วัดท่าฟ้าใต้ วัดท่าฟ้าเหนือ

2.4 เครื่องสูง

ล้านนาเรียกพัดค้ำจาวมร เดิมเป็นเครื่องสำหรับแสดงและประกอบพระราชอิสริยยศพระมหากษัตริย์ (ยุพรา แสงทักษิณ, 2539: 34-35) เมื่อนำมาใช้ทางศาสนา หมายถึงเครื่องประกอบพระอิริยาศของพระพุทธเจ้าที่ทรงเคยเป็นกษัตริย์มาก่อน และหมายถึงเครื่องประกอบพระอิริยาศกษัตริย์ทางธรรม คือ พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีหมายถึงบารมี 30 ประการที่ทรงสั่งสมมาแต่อดีตชาติ ซึ่งแสดงไว้ในรูปของอาวุธต่างๆ ที่ใช้ต่อสู้กับพระยามาร ตั้งอยู่ 2 ข้างพระประธาน เดิมมี 5 อย่าง เรียกเครื่องท้าว 5 ประการ ได้แก่ 1) ฉัตร 2) พัดค้ำ 3) จาวมร 4) ละแอบังวัน และ 5) ไม้เท้าหรือไม้วา (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 3, 2542: 1213) ปัจจุบันประกอบด้วย 7 ประการ หรือที่เรียกว่าเครื่องสัตตะ 7 ประการ (อนุกุล ศิริพันธ์ และคณะ, 2562: 183-189) ได้แก่ 1) พัดค้ำหรือพัดโบก 2) จาวมรหรือจามร 3) ละแอบังวันหรือกูปจิกหรือกูปละแอบังวันหรือบังสุรย์ 5) บังแทรกใช้บังแสงจันทร์ 6) ไม้เท้า ไม้วา หรือธารพระกร และ 7) แส้จามรี และมักปรากฏคู่กับเครื่องหลวง ได้แก่ เตียงพระเจ้า อาสนะ จองคำ แทนคำเหลืองหรือสังเค็ดใช้ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป บางครั้งก็พบพระขรรค์ พระแสง หรือหอก และหลักปักดอกไม้

เครื่องสูงที่พบในวิหารวัดไถลื้อ มักทำด้วยไม้ ทาสี ได้แก่ เครื่องสูงวิหารวัดท่าฟ้าใต้ วัดเป็งสีกัด วัดพระแก้ว วัดต้นแหลง วัดร้องแง และวัดดอนมูล มีลักษณะร่วมกันดังนี้

กูปละแอะ หรือฉัตร มีลักษณะคล้ายหมวก มียอดแหลม
แส้ ทำเป็นหัวนาค อ้าปาก หรือทำเป็นหัวนาคที่มีพู่ โดยแส้ที่วัดต้นแหลงนั้น
พู่ทำมาจากเส้นผมผู้หญิง

จามร หรือพัดจามร ทำเป็นรูปพัด แบนกลม ยอดแหลม มีสองลอน
บังวัน หรือบังสุรย์ มีรูปร่างแบนกลมต่อด้วยยอดแหลม เขียนลายดอกไม้ใน
พื้นที่ส่วนกลาง บังวันที่วัดต้นแหลงเขียนรูปนกยูงอันเป็นสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์

บังแทรก มีรูปร่างแบนกลมต่อด้วยยอดแหลม ขนาดเล็กกว่าบังวัน บังแทรก
ที่วัดต้นแหลงเขียนรูปกระต่ายอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพระจันทร์

พัดค้ำว หรือพัดโบก ทำเป็นรูปหัวนาคคล้ายพัด ปลายเป็นลอน เขียนลาย
ประติมากรรม

ไม้ว่า หรือธารพระกร มีรูปทรงเป็นเหลี่ยม มีทั้งปลายมนและปลายแหลม
ไม้ว่าวัดต้นแหลงเขียนลายจุดไข่ปลา

หอก หรือพระขรรค์ หรือดาบปลายแหลม

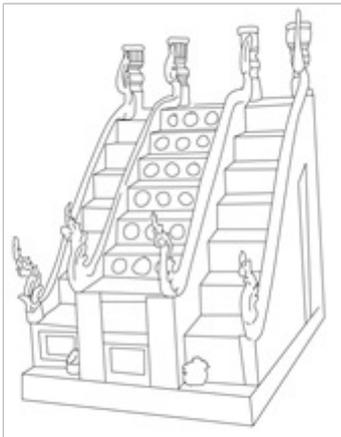

2.5 สัตตภัณฑ์

สัตตภัณฑ์ เป็นคำบาลี เกิดจากคำว่า สตต แปลว่า เจ็ด กับภณฺฑ แปลว่า เครื่อง
ใช้ สิ่งของ รวมความว่า สิ่งของเครื่องใช้เจ็ดประการ หรือสิ่งของเครื่องใช้จำนวนเจ็ดอย่าง

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537: 234) ปัจจุบันเข้าใจว่าหมายถึงเชิงเทียนที่ทำเป็นเจดีย์ยอด (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547: 223) มักตั้งอยู่ด้านหน้าพระประธานในวิหาร

สำหรับสถูปภัณฑ์ที่พบในวิหารไต้ล้อมี 2 ลักษณะ คือ แบบชั้นบันได กับเป็นแผงนาค โดยสถูปภัณฑ์ที่เป็นแผงนาคนั้นเป็นของใหม่ที่ทำเลียนแบบสถูปภัณฑ์ล้านนา ด้วยเหตุนี้ สถูปภัณฑ์แบบชั้นบันไดจึงเป็นลักษณะเฉพาะของไต้ล้อม กว้างโดยประมาณครึ่งถึงหนึ่งเมตร ตกแต่งด้วยการปิดทอง ทาสี หรือเขียนสีทองบนพื้นแดงหรือดำ มีเชิงเทียน 5 เล่ม 7 เล่ม 9 เล่ม ชาวไต้ล้อมเรียก ชั้นไต้แก้ว หรือบันไดแก้ว ดังที่พบในจารึกสถูปภัณฑ์วัดร่องแง ด้านขวา ว่า “...บุคคลสานสร้างแปงชื่อไชยเสียรภิกขุ แลพร้อมกัฏญาติพี่น้องจผู้จุน สร้างแปงชั้นไต้แก้วอันนี้กับศาสนา 5000 วสา...”

ภาพที่ 38 สถูปภัณฑ์แบบชั้นบันไดวัดหนองบัว
ภาพโดย จตุพร แก้วนัม

ภาพที่ 39 สถูปภัณฑ์แบบชั้นบันไดวัดท่งฟ้าใต้
ภาพโดย จตุพร แก้วนัม

2.6 ธรรมาสน์

ธรรมาสน์เป็นที่สูงสำหรับพระใช้นั่งแสดงธรรม (โชติ กัลยาณมิตร, 2518: 401) ตั้งไว้ในวิหารหรือศาลาการเปรียญ อันเป็นที่ชุมนุมสำหรับฆราวาสเพื่อฟังธรรม สำหรับธรรมาสน์ที่พบในวิหารไต้ล้อมี 2 ลักษณะ คือ

1) ธรรมาสน์ยอดปราสาท (บุษบกธรรมาสน์) จำนวน 6 หลัง ได้แก่ ธรรมาสน์วัดหนองแดง ธรรมาสน์วัดพระธาตุเป็งสีกัด ธรรมาสน์วัดหนองบัว ธรรมาสน์วัดพระแก้ว ธรรมาสน์วัดดอนมูล ธรรมาสน์วัดต้นแหลง

2) ธรรมาสน์แบบปากกระบาน จำนวน 4 หลัง ได้แก่ ธรรมาสน์วัดท่าฟ้าใต้ ธรรมาสน์วัดท่าฟ้าเหนือ ธรรมาสน์วัดร่องแง ธรรมาสน์วัดแสนเมืองมา ซึ่งธรรมาสน์แบบปากกระบานนี้เป็นลักษณะเฉพาะของงานศิลปกรรมไต้ลื้อ

ภาพที่ 40 ธรรมาสน์วัดร่องแง
ภาพโดย จศุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 41 ธรรมาสน์วัดท่าฟ้าใต้
ภาพโดย จศุพร แก้วนิ่ม

ภาพที่ 42 ธรรมาสน์วัดท่าฟ้าเหนือ
ภาพโดย จศุพร แก้วนิ่ม

2.7 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

1) อติตพุทธเจ้า

ภาพอติตพุทธเจ้าพบที่ผนังด้านหลังพระประธานและบริเวณคอสองด้านในวิหารวัดหนองบัว เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบบนดอกบัว ปางมารวิชัย ทรงครองจีวรห่มเฉียง แต่งขอบจีวรสองชั้นด้วยเส้นทึบ สังขมาฏีเป็นแผ่นแบน ปลายสังขมาฏีทั้งที่เป็นเขี้ยวตะขาบและตัดตรง ด้านหลังเป็นซุ้มลายกนกเปลว ระหว่างภาพอติตพุทธเจ้าแต่ละองค์ คั่นด้วยลายดอกบัว นอกจากนี้ ยังพบภาพอติตพระพุทธรูปทรงเครื่อง ทรงสวมมงกุฎ สร้อยสังวาล ทองกร ประทับยืน หันปลายพระบาทออกด้านข้างทั้งสองข้าง วางพระหัตถ์แนบพระวรกาย ด้านหลังประดับซุ้มรูปดอกบัวตูม ระหว่างภาพอติตพระพุทธรูปเจ้าคั่นด้วยบาตรและพัด เช่นเดียวกับภาพแถวอติตพุทธเจ้าในวิหารวัดบุญยืน ที่เขียนเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ มีบาตรและพัดคั่น

อย่างไรก็ตาม ภาพอติตพุทธเจ้าที่วัดหนองบัวนั้น ดูต่างออกไปจากภาพพระพุทธรูปเจ้าโคตมะที่ปรากฏในวิหารวัดหนองบัวเช่นเดียวกัน โดยช่างได้เขียนภาพอติตพุทธ

เจ้าในลักษณะหน้าตรง และมีเปลวรัศมี ส่วนภาพพระพุทธเจ้าโคตมะเขียนหน้าเอียง ทั้งยังทรงคลุมไหล่ด้วยผ้าอีกผืนหนึ่งที่ทาสีแดง โดยสีจิวรจะใช้สีในโทนอ่อนกว่าสีผ้าคลุม เพื่อเน้นลวดลายในบริเวณเชิงผ้าที่ซ้อนทับกันของจิวร ลักษณะเช่นเดียวกับภาพพระพุทธเจ้าโคตมะที่พบในวิหารวัดภูมินทร์

2) พุทธประวัติ

ภาพเขียนพุทธประวัติที่โดดเด่นของไตลื้อ พบในวิหารวัดหนองบัว ที่เขียนขึ้นใน พ.ศ. 2415 - พ.ศ. 2434 โดยช่างชาวไตเมืองพวน (เมืองเชียงขวาง) ชื่อบัวผัน เคยบวชมาก่อนจึงเรียกหนานบัวผัน ใช้เทคนิคเขียนสีฝุ่นผสมขาว รองพื้นสีขาว ใช้สีแดง สีน้ำเงิน และสีเหลืองเป็นหลัก มีสีพิเศษเช่นสีครามอมม่วง สีฟ้าคราม เป็นต้น โดยสีแดงหรือสีน้ำตาลแดงถูกใช้เป็นพื้นหลัง สีขาวใช้กับผิวตัวบุคคล และสีทองใช้สำหรับเครื่องทรงแบบกษัตริย์ การเขียนก่อนเมฆใช้สีเทาแล้วใช้สีขาวทำให้จางลง โดยพบภาพพุทธประวัติบริเวณฝาผนังตรงข้ามพระประธาน มีขนาดภาพที่ใหญ่มาก เขียนแบบ 2 มิติ ลักษณะเดียวกับที่พบในวิหารวัดภูมินทร์ แต่ใช้อธิบายพุทธประวัติคนละตอน กล่าวคือ ภาพพระพุทธเจ้าประทับในอิริยาบถนอนที่วัดหนองบัวใช้เล่าเรื่องพุทธประวัติตอนสดับการตีพิมพ์ของพระอินทร์ ส่วนภาพพระพุทธเจ้าประทับในอิริยาบถนอนที่วัดภูมินทร์ใช้เล่าเหตุการณ์การปรินิพพาน

3) พระมาลัย

เรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องเก่าแก่ที่ภิกษุชาวพม่าแต่งขึ้นครั้งแรกในปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาได้แพร่หลายเป็นที่รู้จักในประเทศต่างๆ ทั้งไทย พม่า เขมร ลาว และยังพบในลังกาแต่ไม่เป็นที่แพร่หลายนัก (ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, 2524: บทคัดย่อ) มีเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอรหันต์ชื่อพระมาลัย ได้ไปโปรดสัตว์ในนรกและขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้สนทนากับพระอินทร์และพระศรีอาริยมุตไตรย เมื่อลงมาโลกมนุษย์ พระมาลัยจึงได้นำเรื่องนรก สวรรค์ มาสั่งสอนประชาชนให้หมั่นทำบุญทำทานเพื่อจะได้พบกับพระศรีอาริยมุตไตรยในอนาคต ภาพพระมาลัยพบมากในวิหารไตลื้อ เช่นที่ผนังด้านหลังฐานชุกชีที่เรียกว่านาคบัลลังก์ในวิหารวัดหนองแดง และผนังด้านหลังพระประธานวัดร่องแง เป็นต้น สำหรับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหนองแดง ใช้สีดำ ฟ้ำ และแดง สีน้ำตาล เป็นหลัก ตัดเส้นด้วยสีดำ ด้านบนเป็นภาพพระมาลัยเสด็จไปไหว้เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านล่างเป็นภาพพระมาลัยสนทนากับพระศรีอาริยมุตไตรย มีภาพนรกแทรกอยู่ทางขวามือ ส่วนภาพพระมาลัยที่วัดร่องแง ใช้สีดำ สี

ชาว สีคราม และสีแดง ใช้เส้นสีเทาแบบเส้นคดโค้งไปตามธรรมชาติเป็นตัวแบ่งเนื้อหา ภาพ ปรางค์เป็นภาพพระมาลัยไปไหว้เจดีย์พระจุฬามณีบนสวรรค์ทางด้านบนสุด และภาพ นรกรทางด้านล่างและด้านข้าง

4) ชาตก

ในวิหารวัดหนองบัว นอกจากจะมีการเขียนภาพพุทธประวัติแล้ว ยังเขียนเรื่องจันทการชาตกบนฝาผนัง 3 ด้าน คือ ผนังหุ้มกลองด้านหน้า ผนังด้านทิศเหนือ และผนังด้านทิศใต้ เรื่องจันทการชาตกนี้อยู่ในปัญญาสชาตก เนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยของสุริยคาร์กับจันทการ มี 16 กัณฑ์ มีเนื้อเรื่องโดยย่อดังนี้ ครอบครัวยากจนในเมืองจัมปานครครอบครัวยุหนึ่งมีลูกชาย 2 คน ชื่อสุริยคาร์กับจันทการ ครั้นหนึ่งเกิดแห้งแล้งกันดารอาหาร ลูกทั้งสองได้จับปูมาได้ 4 ตัว จึงนำมาจีไฟจะกิน แต่จันทการได้ขอกินปูทั้งหมด ซึ่งเป็นเหตุให้สองพี่น้องถูกไล่ออกจากบ้าน นำไปสู่การผจญภัยในเมืองต่างๆ ทั้งสองได้ยิวิเศษที่สามารถชุบชีวิตคนได้จึงทำให้ได้ธิดาเจ้าเมืองหลายเมืองเป็นภรรยา ต่อมาทั้งสองได้นำทองคำบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ไปแลกกับแดงของพ่อแม่ และมอบทองคำให้กับคนที่เคยช่วยเหลือตน สุริยคาร์ได้เป็นเจ้าเมืองกาสิ ส่วนจันทการได้ครองเมืองอนุมิตติ มีบุตรชื่อทศคตชาติ ยวงสา (อุตม รุ่งเรืองศรี, 2528: 35)

ภาพที่ 43 ภาพอดีตพุทธ ด้านหลังพระประธานวัดหนองบัว

ภาพที่ 44 ภาพพระพุทธเจ้าโตดมะ วัดหนองบัว

ภาพที่ 45 ภาพพระมาลัย วัดหนองแดง

ภาพที่ 46 ภาพจันทการชาตก วัดหนองบัว

อภิปรายผล

อายุสมัยการสร้างวิหารไถลื้อที่กำหนดไว้ในพุทธศตวรรษที่ 24-25 มีความสัมพันธ์กับประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวไถลื้อในในจังหวัดน่านและพะเยาช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 ตามที่ปรากฏในพงศาวดารน่าน (พงศาวดารเมืองน่าน, 2507: 35-36) ว่า เจ้าเมืองน่านได้กวาดต้อนชาวไถลื้อจากสิบสองปันนาอย่างน้อย 3 ช่วงเวลา ได้แก่ พ.ศ. 2331 ในยุคนั้นเจ้าเมืองน่านได้สวามิภักดิ์ต่อไทยและได้ดำเนินนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ทรงยกกองทัพไปทำสงครามกับเมืองสิบสองปันนา เมื่อชนะสงครามก็ได้กวาดต้อนไถลื้อมาอยู่ที่เมืองน่าน ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2355 เจ้าหลวงสุนทรเทวราช ผู้ครองนครน่าน (พ.ศ. 2353-2368) ได้ยกกองทัพไปตีเมืองลำ เมืองพง เมืองแขง เมืองหลวงภูคา และกวาดต้อนผู้คนมาอยู่เมืองน่าน และครั้งที่ 3 พ.ศ. 2398-2399 สมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชปกครองเมืองน่าน ได้กวาดต้อนชาวไถลื้อมาจากเมืองเชียงรุ่งเข้ามาไว้ในเมืองน่าน โดยให้แยกย้ายไปสร้างบ้านแปงเมืองตามหัวเมืองต่างๆ เช่น อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอนาน้อย ในจำนวนนี้ พระองค์ได้สั่งให้ชาวไถลื้อกลุ่มพญาคำและกลุ่มพญาธนะ ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยาในปัจจุบัน ซึ่งขณะนั้นอยู่ในเขตการปกครองเมืองปงที่ขึ้นกับเมืองน่าน

เมื่อพญาธนะสร้างบ้านในเขตเมืองเชียงม่วนแล้ว ก็ตั้งชื่อว่า “บ้านมาง” ตามชื่อบ้านเดิมในเมืองสิบสองปันนา ส่วนพญาคำไปตั้งบ้านริมฝั่งแม่น้ำยมทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านมาง ตั้งชื่อว่า “บ้านทุ่งมอก” ตามชื่อบ้านเดิมในเมืองสิบสองปันนา นอกจากนี้ยังมีพ่อเฒ่าแสนมังคละเป็นผู้นำได้ชักชวนชาวไถลื้อมาสร้างหมู่บ้านในบริเวณใกล้ริมฝั่งแม่น้ำปี้ ปัจจุบันคืออำเภอเชียงม่วน ที่เรียกว่าทุ่งลำทุ่งล่อ และตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านแพทย์” ตามชื่อหมู่บ้านในเมืองพง สิบสองปันนา ภายหลังการตั้งบ้านของผู้นำทั้งสามแล้ว ชาวไถลื้อจากท้องที่ในจังหวัดน่านที่อพยพเข้ามาอยู่ก่อนหน้านั้น เช่น ที่อำเภอท่าวังผา จึงได้อพยพเคลื่อนย้ายมาสมทบเพิ่มเติม (อุทิศ ปฐมของ, 2537: 18-22)

อย่างไรก็ตาม จากประวัติการสร้างวัดไถลื้อทั้ง 10 นั้น พบว่าบางวัดเป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาก่อนการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไถลื้อ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของวัดพระธาตุเป็งสกัต ระบุว่าเป็นวัดที่สร้างมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 พร้อมกับการก่อตั้งเมืองน่าน หรือวัดต้นแหลงที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นระบุว่า สร้าง พ.ศ. 2127 วัด

หนองบัวที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2215 หรือวัดพระแก้วที่เป็นวัดสำคัญของเมืองเชียงคำ สร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2250 เดิมเรียกวัดเวียงหลวง เป็นต้น แต่ต่อมาได้รับการบูรณะขึ้นใหม่โดยชาวไตลื้อที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้นๆ อาจเป็นการย้ายที่ตั้งของวัดเดิม เช่นวัดหนองบัว ที่เดิมตั้งอยู่ริมหนองน้ำประจำหมู่บ้าน ต่อมาใน พ.ศ. 2415 ครูบาทหลวงสุนันทะ จึงได้ย้ายวัดมาตั้งในที่ตั้งปัจจุบัน ลักษณะเป็นเช่นเดียวกับวัดต้นแหลงที่ระบุว่า เดิมวัดตั้งอยู่ทางตะวันตกของหมู่บ้าน ภายหลังเมื่อประสบกับปัญหาน้ำท่วมและน้ำเซาะตลิ่ง จึงได้ย้ายวัดไปตั้งชั่วคราวในป่าริมหมู่บ้านขนาด ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นเวลา 3 ปี จึงได้มาสร้างวัดกลางหมู่บ้าน คือ ที่ตั้งในปัจจุบัน ในราว พ.ศ. 2390 หรืออาจเป็นการสร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่เดิมซึ่งวัดเก่านี้ได้ชำรุดทรุดโทรมไปแล้ว เช่นวัดพระธาตุเป็งสกัก ที่ได้บูรณะใน พ.ศ. 2410 ตรงกับสมัยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช โดยการบูรณะเกิดขึ้น ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเลื่อนยศจากเจ้ามวงคลวรายศ เจ้าเมืองน่าน เป็นพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช ใน พ.ศ. 2399 (สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน, 2549: 88-89) เป็นต้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

1) แบบแผนสถาปัตยกรรมวิหารไตลื้อ

ผังวิหารวิหารไตลื้อเป็นวิหารทึบ สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

ก. วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ย่อเก็จ มีทั้งที่ด้านหน้าเป็นโถงและไม่มีโถงด้านหน้า ที่มีโถงด้านหน้ามีทั้งที่ใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่วางหน้าประตูทางเข้าวิหาร และโถงด้านหน้าเป็นบันไดทางขึ้นวิหารซึ่งส่วนโถงที่คลุมบันไดนี้สร้างขึ้นในภายหลัง

ข. วิหารทึบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าย่อเก็จ พบว่าส่วนย่อเก็จนี้เป็นการต่อเติมในภายหลัง

รูปแบบหลังคา มี 2 ลักษณะ คือ โครงสร้างหลักเป็นหลังคาจั่วในตอนกลาง ที่ต่อปีกนกด้านข้าง และโครงสร้างหลังคาแบบจั่วในตอนกลาง มีหลังคาปีกนกโดยรอบ

การใช้พื้นที่ภายในวิหารไตลื้อ พบลักษณะเช่นเดียวกันทั้ง 10 หลัง กล่าวคือ ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชี ด้านข้างทั้งสองเป็นเครื่องสูง ด้านหน้าเป็นสัตตภัณฑ์ ด้านขวามือพระประธานประดิษฐานธรรมมาสน์ อาสนะสงฆ์ก่ออิฐเป็นแท่นยาวติดผนังด้านทิศใต้วิหาร

2) ลักษณะทางศิลปกรรมวิหารไถลื้อ

หน้าบัน ได้แก่ หน้าบันแบบกรอบช่องลูกฟัก ลายเครือเถา ลายช้างเอราวัณ ลายเทพพนมครึ่งองค์ และลายแสงตะวัน

ช่อฟ้า ได้แก่ ช่อฟ้าขนาด ช่อฟ้าหงส์ และช่อฟ้านกหัสดีลิงค์

คันทวย ได้แก่ คันทวยเค้าโครงคันทวยเป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยมคางหมูแบบพื้นเมือง ภายในเป็นไม้แกะสลักลายเครือดอก ลายกนก หนุมาน ลิง นาค เทวดา สิงห์ เป็นต้น และคันทวยที่มีลักษณะเป็นเค้าโครงรูปนาคอย่างคันทวยภาคกลาง

เครื่องสูง ที่พบในวิหารวัดไถลื้อ มักทำด้วยไม้ ทาสี ได้แก่ กุบละแอะ หรือฉัตร แส้จามร บังวัน หรือบังสุรย์ บังแทรก พัดคำว ไม้ว่า หรือธารพระกร และหอก หรือพระขรรค์ หรือดาบปลายแหลม

สัตตภัณฑ์ ที่พบในวิหารไถลื้อมี 2 ลักษณะ คือ แบบชั้นบันได กับเป็นแผงนาค สัตตภัณฑ์แบบชั้นบันไดเป็นลักษณะเฉพาะของไถลื้อ กว้างโดยประมาณครึ่งถึงหนึ่งเมตร ตกแต่งด้วยการปิดทอง ทาสี หรือเขียนสีทองบนพื้นแดงหรือดำ มีเชิงเทียน 5 เล่ม 7 เล่ม 9 เล่ม ชาวไถลื้อเรียก ชั้นไต่แก้ว

ธรรมาสน์ มีธรรมาสน์ยอดปราสาท (บุษบกธรรมาสน์) และธรรมาสน์แบบปากกระบาน ซึ่งธรรมาสน์แบบหลังนี้เป็นลักษณะเฉพาะของงานศิลปกรรมไถลื้อ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในวิหารไถลื้อพบภาพอดีตพุทธเจ้า ภาพพุทธประวัติ ภาพพระมาลัย และชาดก เช่น เรื่องจันทคาชชาดก

สรุป

วิหารไถลื้อทั้ง 10 หลัง มีอายุการสร้างอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 มีแบบแผนทางสถาปัตยกรรมเป็นวิหารทิบในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทั้งที่ย่อเก็จด้านหน้าและไม้ย่อเก็จ ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชีในห้อยท้ายวิหารและห้อยก่อนท้ายวิหาร โดยฐานชุกชีห้อยก่อนท้ายวิหารมีการก่ออิฐถือปูนเป็นผนังด้านหลังฐานชุกชี มีความสัมพันธ์กับวิหารที่มีหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกโดยรอบ ส่วนวิหารที่มีฐานชุกชีในห้อยท้ายวิหารมีความสัมพันธ์กับวิหารที่มีหลังคาจั่วต่อหลังคาปีกนกด้านข้าง ข้างพระประธานเป็นเครื่องสูง ด้านหน้าเป็นสัตตภัณฑ์แบบชั้นบันได ด้านทิศใต้เป็นธรรมาสน์แบบปากกระบานและอาสนะสงฆ์ สำหรับลักษณะทางศิลปกรรมของวิหารไถลื้อ พบว่าหน้าบันพบทั้งที่

มีลักษณะเป็นกรอบช่องลูกฟูกแบบล้านนา ประดับลายช้างเอราวัณและลายเทพนมครึ่งองค์แบบรัตนโกสินทร์ ลายเครือเถาและลายแสงตะวันแบบลายพื้นเมือง ขื่อฟ้ามีทั้งที่เป็นรูปนาค หงส์ และนกหัสดีลิงค์ คันทวยเป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยมคางหมูภายในแกะสลักลวดลายฝีมือช่างพื้นถิ่น เช่น เครือดอก ลายกนก หนุมาน ลิง นาค เทวดา สิงห์ เป็นต้น ทั้งยังมีคันทวยที่เป็นเค้าโครงรูปนาคอย่างคันทวยภาคกลาง ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังพบภาพอดีตพุทธเจ้า พุทธประวัติ พระมาลัย และชาดก

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2533). **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- เกษภาวัลย์ ตันรียงค์. (2556). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ไทลื้อ) โดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. (2524). “พระมาลัย: การศึกษาเชิงวิเคราะห์” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2518). **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง**. กรุงเทพมหานคร: ศิริมิตรการพิมพ์.
- พงศาวดารเมืองน่าน. (2507). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 10 เล่ม 10**. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2537). **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิโรชน อุดฺฒโม. (2554). “คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา: กรณีศึกษาพระครูگارุณยธรรมนิवास”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2539). **เครื่องเบญจกัณฑ์และเครื่องสูง**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2555). **ลื้อข้ามแดน**. ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สถาบันวิจัยสังคม. (2551). **ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท**. เชียงใหม่ โครงการพิพิธภัณฑ
วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 3. (2542). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน. (2549). **ภูมิหลังเมืองน่าน**. เชียงใหม่: บุปผาชน.
อนุกุล ศิริพันธ์ และคณะ. (2562). **ศรัทธา สักการะ ความเชื่อ สู่วิถีชีวิตชาวล้านนา**.
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
อุทิศ ปฐมของ. (2537). **สืบสายไทลื้อ**. พะเยา: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเชียงใหม่.